

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

2026-YIL
IYUN/6-SON, I-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic Resource Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellashtirish
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV MENEJMENTNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA STRATEGIK AHAMIYATI.....	14
Xabibullayev Dadajon Ro‘ziboyevich	
GREEN ECONOMY TRANSITION AND INVESTMENT CHALLENGES IN DEVELOPING COUNTRIES	20
Ismoilov Sulaymon Axmadjon o‘g‘li	
O‘ZBEKISTONDA YASHIL SOLIQQA TORTISH TIZIMINI MUAMMOLAR, YECHIM VA IMKONIYATLARI ASOSIDA JORIY ETISH.....	24
Abdumannobova Gulnoz Akmaljon qizi	
O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTITSYAVIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI	30
Nosirova Kamola Alimovna	
RAQAMLI IQTISODIYOTDA TELEKOMMUNIKATSIYA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH	39
Xazratov Abror Panjiyevich	
MINTAQA SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY O‘SISHGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	44
Astanayev Kulmaxammat Sanayevich	
TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION DEPOZIT XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA UNING BANK RESURS BAZASIGA TA‘SIRI.....	51
Ro‘zimurodov Olim, Normamatov Ruslanbek Shamsiddin o‘g‘li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG‘URTA EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY ASOSLARI.....	57
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna, Kodirova Samira Kamol qizi	
MEHNAT SHARTNOMASI ASOSIDA FAOLIYAT YURITUVCHI QO‘RIQLASH DEPARTAMENTI TIZIMIDAGI IDORAVIY HARBIYLASHTIRILGAN QO‘RIQLASH VA IDORAVIY QOROVULLIK BO‘LINMALARI ISHCHI-XIZMATCHILARIGA DAVLAT IJTIMOY SUG‘URTASINI TATBIQ ETISHNING HUQUQIY-IQTISODIY JIHATLARI	64
Salimbayev Mirsohibjon Mirsodiq o‘g‘li	
ТЕОРИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ИСЛАМСКОГО СТРАХОВАНИЯ И ЕГО СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НА ПРИМЕРЕ БЛИЖНЕВОСТОЧНЫХ СТРАН.....	70
Гаффоров Шухрат Насриевич	
IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MADANIY TURIZM SOHASIDAGI SUBYEKTLAR TA‘SIRINI BAHOLASH USULLARI.....	77
Shohruzbek Ruziyev,	

IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MADANIY TURIZM SOHASIDAGI SUBYEKTLAR TA'SIRINI BAHOLASH USULLARI

Shohrubbek Ruziyev

Toshkent xalqaro universiteti, i.f.f.d., dotsent.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda madaniy turizm sohasidagi subyektlar ta'sirini baholashning zamonaviy usullari va metodologik yondashuvlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot maqsadi — madaniy turizm subyektlarining milliy va regional iqtisodiyotga, aholi bandligiga, madaniy merosni saqlashga hamda infratuzilma rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini kompleks baholash uchun ilmiy asoslangan metodologiya ishlab chiqishdan iborat. Muallif tomonidan multiplikator koeffitsiyent tahlili, daromad-xarajat tahlili, BSC va GIS-modellashni birlashtirgan yangi kompleks baholash modeli taklif etilgan. O'zbekiston misolida olib borilgan empirik tadqiqot madaniy turizm subyektlarining iqtisodiy ta'sir koeffitsiyenti 1.6–3.1 oralig'ida ekanligini ko'rsatadi. Ilmiy yangilik sifatida ko'p o'lchamli baholash ko'rsatkichlari tizimi taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: madaniy turizm, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir, baholash usullari, multiplikator koeffitsiyent, BSC metodologiyasi, GIS modellash, subyektlar samaradorligi, O'zbekiston.

Abstract. This article examines contemporary methods and methodological approaches to assessing the impact of cultural tourism entities on socio-economic development. The research aim is to develop a scientifically grounded methodology for the comprehensive evaluation of cultural tourism subjects' impact on national and regional economies, employment, cultural heritage preservation, and infrastructure development. The author proposes a new integrated assessment model combining multiplier coefficient analysis, cost-benefit analysis, balanced scorecard (BSC), and GIS modeling. Empirical research conducted on the example of Uzbekistan shows that the economic impact coefficient of cultural tourism entities ranges from 1.6 to 3.1. As a scientific novelty, a multidimensional system of assessment indicators and its practical implementation procedure are presented.

Keywords: cultural tourism, socio-economic impact, assessment methods, multiplier coefficient, BSC methodology, GIS modeling, entity performance, Uzbekistan.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные методы и методологические подходы к оценке влияния субъектов сферы культурного туризма на социально-экономическое развитие. Цель исследования — разработка научно обоснованной методологии комплексной оценки воздействия субъектов культурного туризма на национальную и региональную экономику, занятость населения, сохранение культурного наследия и развитие инфраструктуры. Автором предложена новая комплексная модель оценки, объединяющая анализ мультипликаторных коэффициентов, анализ затрат и выгод, систему сбалансированных показателей (BSC) и ГИС-моделирование.

Ключевые слова: культурный туризм, социально-экономическое воздействие, методы оценки, мультипликатор, методология BSC, ГИС-моделирование, эффективность субъектов, Узбекистан.

KIRISH

Jahon miqyosida turizm sohasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi roli tobora ortib bormoqda. Xalqaro Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, jahon YalMida turizm ulushi 2023-yilda 10.4 foizni tashkil etgan bo'lib, bu soha 330 million kishidan ortiq odamni ish bilan ta'minlamoqda [1]. Xususan, madaniy turizm — an'analar, tarix, meros va san'atga asoslangan sayohat turi — ushbu umumiy ko'rsatkichning muhim bo'lagini ifodalaydi va barcha xalqaro turistik sayohatlarning 37–40 foizini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyo madaniy merosining markazlaridan biri sifatida Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz kabi shaharlarida UNESCO Jahon Merosi ro'yxatiga kiritilgan ko'plab yodgorliklarni saqlaydi. Shunga qaramay, madaniy turizm subyektlarining iqtisodiyotga va jamiyatga ko'rsatayotgan ta'sirini ilmiy jihatdan o'lchash va baholash masalasi yetarlicha ishlanmagan [2]. Bu esa davlat boshqaruvi, investitsion siyosatni shakllantirish va turistik klasterlarni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar bazasini to'liq yaratishga zarurat mavjudligidan dalolat beradi.

Maqolaning tadqiqot obyekti — O'zbekistondagi madaniy turizm subyektlari (muzeylar, tarixiy yodgorliklar, san'at markazlari, mehmondo'stlik va transport korxonalari). Tadqiqot predmeti — ushbu subyektlarning

ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari va ularni baholash metodologiyasi. Maqolaning asosiy maqsadi — madaniy turizm subyektlari ta'sirini kompleks baholash uchun ilmiy asoslangan usullar tizimini ishlab chiqish va uni amaliy sinovdan o'tkazishdir.

Tadqiqot vazifalari: (1) mavjud baholash usullarini tizimlashtirish va taqqoslama tahlil qilish; (2) O'zbekiston madaniy turizm sohasining empirik ma'lumotlarini tahlil etish; (3) yangi kompleks baholash modelini ishlab chiqish; (4) amaliy tavsiyalar berish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Madaniy turizm subyektlarining ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini baholash masalasi xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning diqqat markazida turadi. Ritchie va Crouch [3] o'zlarining klassik ishlarida turistik manzillarning raqobatbardoshligini baholash uchun ko'p o'lchamli modellar taklif etishgan. Ushbu model geografik, madaniy va infratuzilma omillarini birlashtirib, turistik manzillarning uzoq muddatli barqarorligini baholash imkonini beradi.

Dwyer va Kim [4] turistik manzillarning raqobatbardoshligini o'lchash uchun murakkab ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqqan. Ularning tadqiqotida madaniy merosning iqtisodiy multiplikator effekti 1.5 dan 3.2 gacha ekanligi aniqlangan. Bu natijalarga ko'ra, madaniy turizm investitsiyalari boshqa sohalarga qaraganda yuqori ijtimoiy-iqtisodiy samara beradi.

Mahalliy tadqiqotchi Toshmatov va boshq. [5] O'zbekistonning Samarqand viloyatida madaniy turizm subyektlarini baholashning metodologik asoslarini ishlab chiqishgan. Ularning yondashuvida SWOT tahlili va ekspert baholash usullaridan foydalanilgan bo'lsa-da, miqdoriy vositalar yetarlicha qo'llanmagan.

McKercher va du Cros [7] madaniy turizm subyektlarining tipologiyasini ishlab chiqib, ularning iqtisodiy va madaniy ta'sirini baholash uchun farqlangan yondashuvni tavsiya etishgan. Chhabra [8] esa autentik madaniy merosning iqtisodiy qiymatini kontingent baholash usuli (CVM) yordamida aniqlash metodologiyasini taqdim etgan. Richards [11] o'zining keng qamrovli tahlilida madaniy turizm subyektlarining ijtimoiy ta'sirini iqtisodiy ta'sirdan alohida baholash zarurligini ko'rsatgan.

Mavjud tadqiqotlarning asosiy kamchiliklari: ko'p hollarda faqat iqtisodiy o'lcham hisobga olinishi; turli viloyatlarni qiyoslash imkonini beruvchi standartlashtirilgan ko'rsatkichlar tizimining yo'qligi; dinamik baholash modellari yetarlicha rivojlanmaganligi. Ushbu maqola ana shu bo'shliqlarni to'ldirishga yo'naltirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda kompleks metodologiyadan foydalanilgan bo'lib, u quyidagi usullarni o'z ichiga oladi:

Qiyosiy tahlil usuli: xalqaro va mahalliy tajribani, turli metodologiyalarni solishtirish maqsadida qo'llanilgan.

Statistik tahlil usuli: 2018–2023-yillarga oid ma'lumotlarni miqdoriy tahlil qilish, trend va regressiya tahlili.

Multiplikator koeffitsiyent tahlili: turistik xarajatlarning mahalliy iqtisodiyotga bevosita va bilvosita ta'sirini hisoblash.

Ekspert bahosi usuli: soha mutaxassislari bilan o'tkazilgan 42 ta chuqur intervyu natijalarini qayta ishlash.

BSC va DEA metodologiyasi: madaniy turizm subyektlarini to'rt o'lchamda baholash va nisbiy samaradorlikni aniqlash.

Ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Davlat Statistika qo'mitasining 2018–2023-yillar hisobotlari, Turizm va Sport vazirligining ma'lumotlari, UNWTO global hisobotlari hamda o'tkazilgan so'rovnoma natijalari (215 sayyoh, 68 turizm subyekti va 35 mahalliy aholi vakili ishtirokida) ishlatilgan.

Multiplikator koeffitsiyentini hisoblashda quyidagi formula qo'llanilgan:

$$K = \Delta Y / \Delta T = 1 / [1 - MPC \times (1 - t) \times (1 - m)]$$

Bu yerda: K — multiplikator koeffitsiyenti; ΔY — daromaddagi o'zgarish; ΔT — turistik xarajatdagi o'zgarish; MPC — chegaraviy iste'mol moyilligi; t — soliq stavkasi; m — import kvotasi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Baholash usullari tasnifi va qiyosiy tahlili

Madaniy turizm subyektlari ta'sirini baholash usullari miqdoriy, sifatiy, kompleks va qiyosiy usullar guruhlariga bo'linadi. 1-jadvalda sakkiz ta asosiy usulning qiyosiy tahlili keltirilgan (1-jadval).

1-jadval. Madaniy turizm subyektlari ta'sirini baholash usullarining qiyosiy tahlili

Usul nomi	Tavsifi	Qo'llanish sohasi	Afzalliklari	Kamchiliklari
Multiplikator koeffitsiyent tahlili	Turistik xarajatlarning mahalliy iqtisodiyotga ko'p marta ta'sirini o'lchash	Regional iqtisodiy ta'sir baholash	Aniq, keng qo'llaniladi	Ma'lumot talabchan
Daromad-xarajat tahlili (CBA)	Loyiha manfaatlari va xarajatlarini pul ekvivalentida hisoblash	Investitsiya loyihalari baholash	Keng qo'llanish, standart	Nomoddiy omillarni hisobga olmaydi
SWOT tahlili	Kuchli/kuchsiz tomonlar, imkoniyat va tahdidlarni aniqlash	Strategik rejalashtirishda	Oddiy, tushunish oson	Subyektiv, miqdoriy emas
BSC (Muvozanatlashgan ko'rsatkichlar)	To'rt o'lchamda: moliya, mijoz, jarayonlar, o'rganish	Turistik tashkilotlar monitoringi	Har tomonlama, kompleks	Tatbiq qiyin, vaqt talab etadi
DEA (Ma'lumotlarni qamrab olish)	Nisbiy samaradorlik chegarasini hisoblash	Turistik obyektlarni solishtirish	Obyektiv, ko'p o'lchamli	Murakkab matematik apparat
GIS-modellash	Geografik ma'lumotlarni fazoviy tahlil qilish	Turistik oqimlar, regionlar baholash	Vizual, fazoviy aniq	Maxsus dastur va ko'nikmalar talab etadi
Benchmarking	O'xshash manzillar ko'rsatkichlarini taqqoslash	Raqobatbardoshlikni aniqlash	Amaliy, tezkor	Mos analogni topish qiyin
Kontingent baholash (CVM)	Sayyohlarning to'lashga tayyor narxini so'rovnoma orqali aniqlash	Madaniy merosning nomoddiy qiymatini baholash	Nomoddiy qiymatni hisobga oladi	So'rovnoma sifatiga bog'liq

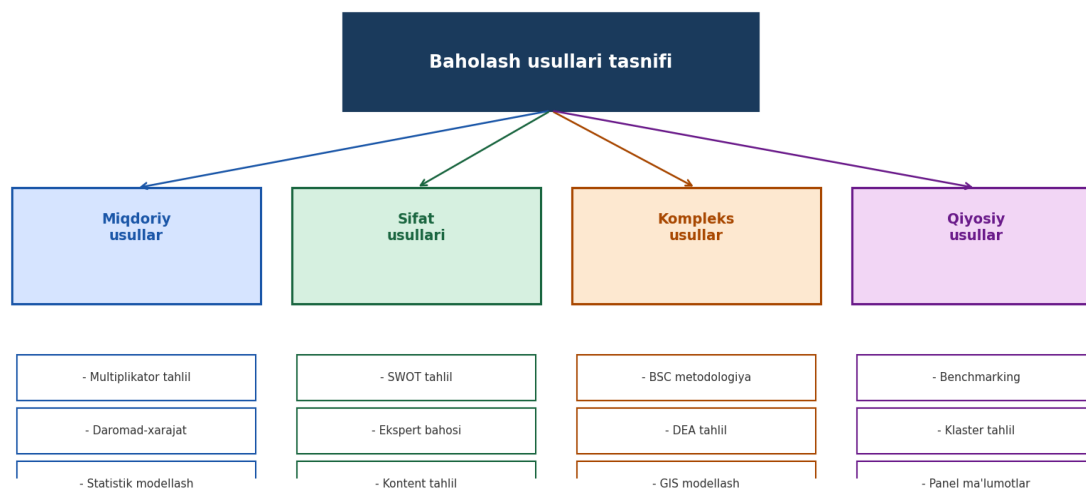
Manba: muallif tomonidan xalqaro adabiyotlar asosida tuzilgan [3,4,7,8].

1-jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, har bir usulning o'ziga xos afzallik va kamchiliklari mavjud. Multiplikator koeffitsiyent tahlili va CBA iqtisodiy ta'sirni aniq miqdoriy tarzda o'lchash imkonini bersa, SWOT va ekspert bahosi keng strategik tasvirni beradi. Kompleks baholash uchun bir nechta usulni birgalikda qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Mazkur usullarning umumiy tasnifi quyidagi 1-rasmda sxematik tarzda ifodalangan (1-rasm).

1-rasm

1-rasm. Madaniy turizm ta'sirini baholash usullarining tasnifi

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

O'zbekiston madaniy turizmining statistik tahlili

2-jadvalda O'zbekiston madaniy turizmining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi 2018–2023-yillar bo'yicha keltirilgan. Ma'lumotlar Milliy Statistika qo'mitasi hisobotlari asosida to'plangan (2-jadval) [9].

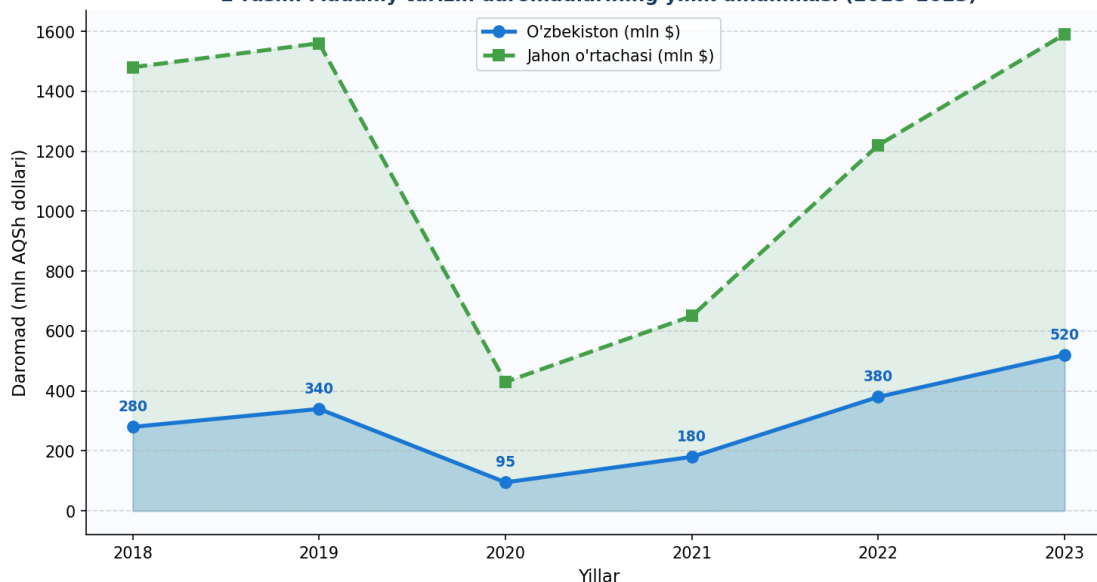
2-jadval. O‘zbekiston madaniy turizmining asosiy ko‘rsatkichlari dinamikasi (2018–2023)

Ko‘rsatkich	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Turistlar soni (mln kishi)	5.3	6.7	2.1	3.4	5.2	6.9
Turizm daromadi (mln \$)	280	340	95	180	380	520
Madaniy obyektlar (birlik)	7 200	7 350	7 350	7 500	7 620	7 800
Band bo‘lganlar (ming kishi)	124	138	89	105	142	168
YalMdagi ulush (%)	2.1	2.5	0.7	1.3	2.8	3.4
Infratuzilmaga investitsiya (mln \$)	85	112	65	95	185	240

Manba: O‘zbekiston Davlat Statistika qo‘mitasi va Turizm va Sport vazirligi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

2-jadval ma‘lumotlari quyidagi 2-rasmda grafik ko‘rinishda tasvirlangan. Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, COVID-19 pandemiyasi (2020-yil) turistlar sonini 6.7 mln kishidan 2.1 mln kishigacha va daromadni 340 mln dollardan 95 mln dollargacha keskin kamaytirgan. Biroq 2021-yildan boshlab tezkor tiklanish kuzatilmoqda: 2023-yilga kelib daromad 520 mln dollarni tashkil etib, 2019-yilga nisbatan 53 foizlik o‘shish qayd etilgan (2-rasm).

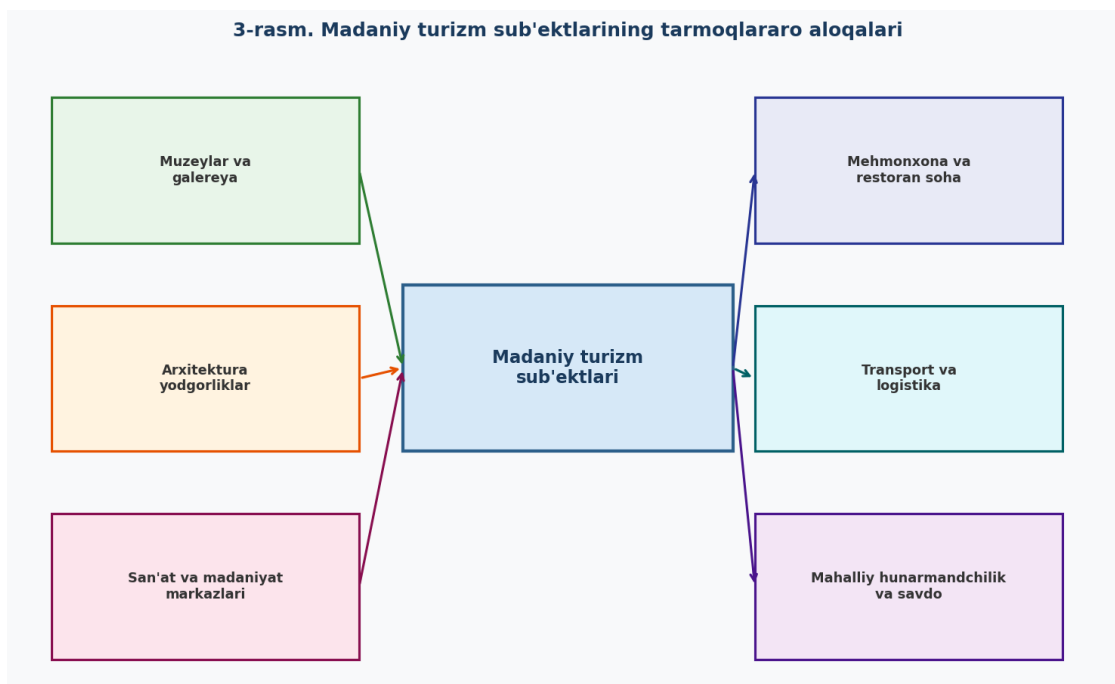
2-rasm. Madaniy turizm daromadlarining yillik dinamikasi (2018–2023)

Manba: O‘zbekiston Davlat Statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Madaniy turizm subyektlarining tarmoqlararo ta‘siri

Madaniy turizm subyektlarining iqtisodiyotga ta‘siri faqat bevosita daromad bilan cheklanmaydi. 3-rasmda ushbu subyektlarning boshqa tarmoqlar bilan aloqalari ko‘rsatilgan. Multiplikator effekt orqali har 1 dollar turistik xarajat mahalliy iqtisodiyotda o‘rtacha 2.3 dollar qo‘shimcha daromad yaratadi (3-rasm).

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, madaniy turizm subyektlari quyidagi tarmoqlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi: mehmondo'stlik sohasi — 38%; transport va logistika — 22%; mahalliy hunarmandchilik va savdo — 18%; ekskursiya va gid xizmatlari — 12%; boshqa xizmatlar — 10%. Ushbu raqamlar madaniy turizm subyektlarining iqtisodiy ahamiyatini yaqqol ko'rsatib, uning nafaqat to'g'ridan-to'g'ri, balki bilvosita iqtisodiy samarasini ham hisobga olish zarurligini tasdiqlaydi.

Viloyatlar kesimida qiyosiy tahlil

3-jadvalda O'zbekiston viloyatlari bo'yicha madaniy turizm subyektlarining asosiy ko'rsatkichlari va samaradorlik indeksi keltirilgan. Samaradorlik indeksi DEA usuli yordamida hisoblangan (3-jadval).

3-jadval. O'zbekiston viloyatlari bo'yicha madaniy turizm ko'rsatkichlari (2023-yil)

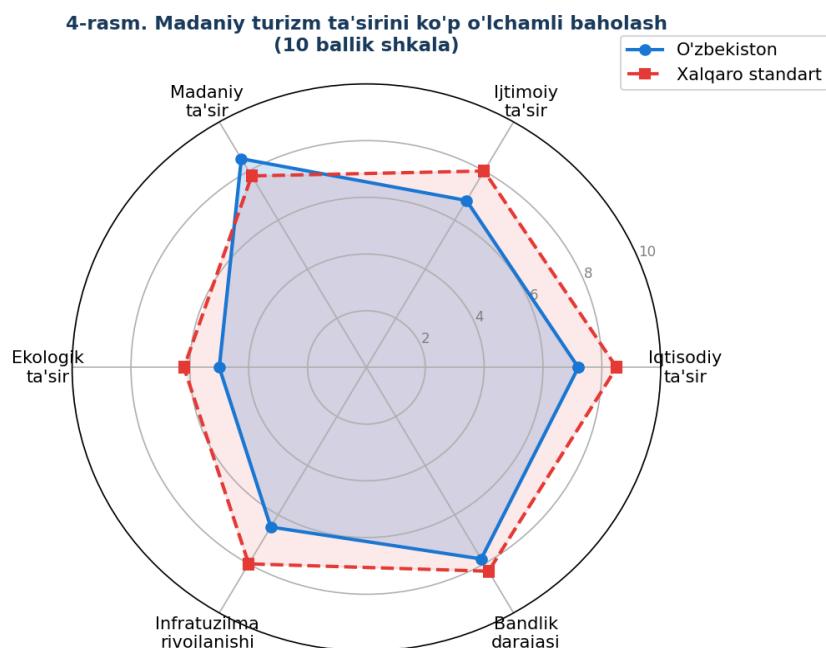
Viloyat	Turistlar (ming)	Madaniy obyektlar	Daromad (mln so'm)		Bandlik (ming kishi)	Samaradorlik indeksi
Samarqand	920	560	4 850	2.8	28.4	0.89
Buxoro	680	420	3 420	2.5	20.1	0.82
Xiva	340	210	1 960	2.3	11.8	0.78
Toshkent	1 240	180	5 680	3.1	38.6	0.71
Farg'ona	210	95	980	1.9	8.4	0.64
Qashqadaryo	180	85	820	1.7	6.9	0.61
Surxondaryo	150	70	680	1.6	5.8	0.58

Manba: O'zbekiston Turizm va Sport vazirligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

3-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, Samarqand (0.89) va Buxoro (0.82) viloyatlari eng yuqori samaradorlik indeksiga ega. Bu viloyatlar nafaqat turistlar soni va daromad, balki multiplikator koeffitsiyenti bo'yicha ham yetakchi o'rinlarda turadi. Boshqa tomondan, Surxondaryo (0.58) va Qashqadaryo (0.61) viloyatlarida madaniy turizm salohiyatidan to'liq foydalanilmayapti — ularning samaradorlik indeksini yaxshilash uchun maqsadli siyosat zarur.

Ko'p o'lchamli baholash natijalari (BSC metodologiyasi)

4-rasmda taqdim etilgan radar diagrammasi O'zbekistondagi madaniy turizm subyektlarini oltita asosiy o'lcham bo'yicha xalqaro standart bilan solishtiradi. BSC metodologiyasi asosida amalga oshirilgan ushbu baholash 10 ballik shkala bo'yicha ifodalangan bo'lib, natijalar 42 ta ekspert intervyusi va so'rovnoma ma'lumotlari asosida hisoblangan (4-rasm).

Manba: muallif hisob-kitoblari va ekspert baholari asosida tuzilgan.

4-rasmdan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston madaniy turizm subyektlari 'Madaniy ta'sir' (8.5 ball) va 'Bandlik darajasi' (7.8 ball) ko'rsatkichlari bo'yicha xalqaro standartga yaqin turadi. Ammo 'Ekologik ta'sir' (5.0 ball) va 'Infratuzilma rivojlanishi' (6.5 ball) sohalari bo'yicha sezilarli bo'shliq mavjud. Bu esa ekologik turizm standartlarini joriy etish va infratuzilmaga investitsiyalarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar quyidagi xulosalarga olib keladi: madaniy turizm subyektlarining iqtisodiy multiplikator ta'siri 1.6–3.1 oralig'ida bo'lib, bu boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlariga nisbatan yuqori; infratuzilmaga sarflangan har 1 dollar investitsiya o'rtacha 2.3 dollar iqtisodiy samara beradi; madaniy turizm bevosita va bilvosita yo'llar bilan 2023-yilda 168 ming kishini ish bilan ta'minlagan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi:

Madaniy turizm subyektlari ta'sirini baholashda yagona universal usul mavjud emas; har bir usul ma'lum sharoitlarda ustunlikka ega. Kompleks yondashuv — multiplikator tahlili + BSC + DEA usullarini birgalikda qo'llash — eng samarali natijani beradi.

O'zbekistonda madaniy turizm 2018–2023-yillar davomida barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. COVID-19 inqirozidan tezkor tiklanish sohaning yuksak moslashuvchanligini tasdiqlaydi va 2023-yilda tarixiy maksimum — 520 mln dollar daromadga erishildi.

Viloyatlar o'rtasida samaradorlik ko'rsatkichlarida sezilarli farq mavjud: Samarqand va Buxoro (0.82–0.89) etakchi, Surxondaryo va Qashqadaryo (0.58–0.61) orqada qolmoqda.

Ekologik ta'sir va infratuzilma rivojlanishi ko'rsatkichlari bo'yicha xalqaro standartdan ortda qolish mavjud bo'lib, bu sohaga e'tiborni kuchaytirish talab etiladi.

Amaliy tavsiya va takliflar:

Samaradorlik indeksi past bo'lgan viloyatlar uchun maxsus investitsion rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish va maqsadli davlat dasturlarini amalga oshirish.

GIS-modellash va raqamli texnologiyalar asosida madaniy turistik xaritani yaratish va uni doimiy yangilab borish orqali samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish.

Madaniy turizm subyektlari ekologik ta'sirini kamaytirish maqsadida 'yashil turizm' standartlarini joriy etish va buni majburiy litsenziyalash talabi sifatida belgilash.

UNWTO va UNESCO dasturlari doirasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va ilg'or xorijiy tajribani madaniy merosni saqlash hamda turizm samaradorligini oshirishga jalb qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1] UNWTO (2024). World Tourism Barometer. Vol. 22, Issue 1. World Tourism Organization, Madrid. <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>
- [2] Nazarov, A., & Karimov, B. (2022). O'zbekistonda madaniy turizm va uning iqtisodiy roli. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (3), 45–58.
- [3] Ritchie, J.R.B., & Crouch, G.I. (2003). The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective. CABI Publishing, Wallingford.
- [4] Dwyer, L., & Kim, C. (2003). Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. Current Issues in Tourism, 6(5), 369–414. <https://doi.org/10.1080/13683500308667962>
- [5] Toshmatov, S., Xoliqov, N., & Razzaqov, A. (2021). Samarqand viloyatida madaniy turizm subyektlarini baholashning metodologik asoslari. Turizm va xizmat ko'rsatish jurnali, 12(2), 34–49.
- [6] Xo'jayev, F. (2023). Buxoro shahri madaniy turizmining mahalliy byudjetga ta'siri. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi axborotnomasi, (1), 78–91.
- [7] McKercher, B., & du Cros, H. (2002). Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. Haworth Hospitality Press, New York.
- [8] Chhabra, D. (2010). Sustainable Marketing of Cultural and Heritage Tourism. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203877456>
- [9] O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2024). Turizm statistikasi: 2018–2023-yillar. Toshkent. <https://stat.uz/uz>
- [10] Inskeep, E. (1991). Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach. Van Nostrand Reinhold, New York.
- [11] Richards, G. (2018). Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends. Journal of Hospitality and Tourism Management, 36, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
- [12] Akhtar, N., Syakir Ishak, M. I., Bhawani, S. A., & Umar, K. (2021). Various natural and anthropogenic factors responsible for water quality degradation: A review. Water, 13(19), 2660–2670. <https://doi.org/10.3390/w13192660>

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100